

Základní škola Studánka

Pod Zahradami 317, 530 03 Pardubice

Školní program proti šikanování

Školní program proti šikanování vychází z Metodického pokynu ministryně školství a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (č. j. MŠMT – 21149/2016) a je součástí Preventivního programu školy. Je vypracován v souladu s platným zněním Školního řádu.

Tento Školní program proti šikanování slouží k vytvoření bezpečného, respektujícího, pomoc a spolupráci poskytujícího prostředí ve škole. Zaměřuje se především na prevenci šikany a nabízí postupy řešení šikanování. Je určen všem pedagogickým pracovníkům školy, dále pak nepedagogickým pracovníkům, rodičům a žákům školy.

1. Cíle programu

Dlouhodobým cílem programu proti šikanování je vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí, vytvářet dobré vztahy uvnitř třídních kolektivů a tím předcházet vzniku či šíření šikanujícího chování.

Střednědobým cílem programu je další vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti problematiky vytváření dobrých vztahů, v práci s dynamikou skupiny, v podpoře a upevňování zdravých třídních norem a aplikace nových dovedností v každodenní práci. Celá tato oblast je klíčová pro prevenci šikanování ve třídních kolektivech.

Krátkodobým cílem je seznámení pedagogů, žáků a rodičů s krizovým plánem při šikaně a s dalšími skutečnostmi, které se této problematiky týkají (projevy šikany, možná pomoc apod.). Sjednocení postupů při řešení případů šikany mezi žáky.

2. Odpovědnost za plnění programu

Na tvorbě a realizaci programu se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci, jeho koordinace je v kompetenci ŠMP. Za realizaci je odpovědný ředitel školy.

Pedagogičtí pracovníci a jejich kompetence:

Každý pedagog je odpovědný za vytvoření zdravého klimatu třídy.

Je povinen zejména:

- Podporovat rozvíjení pozitivních vztahů mezi dětmi,
- Jednat s dětmi jako s partnery,
- Udržovat ovzduší důvěry mezi dětmi a pedagogy,
- V kritických situacích dát jasně najevo, že špatné chování nelze tolerovat,
- Nebýt lhostejný k projevům agresivity,
- Informovat děti i rodiče, na koho se obrátit při problémech - třídní učitel, výchovný poradce, metodik prevence, vedení školy, linka důvěry...

Ředitel školy:

- Zajišťuje vzdělávání pracovníků v oblasti šikanování,
- Zajišťuje doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti patologických jevů,
- Zajistí, aby ve školní řádu byla jasně stanovena pravidla chování včetně sankcí za jejich porušení,
- Zajistí v souladu s pracovním řádem dohled pedagogických pracovníků nad žáky ve škole i při školních akcích,
- Zajistí, aby žáci a pedagogové byli seznámeni s negativními důsledky šikany,
- Spolupracuje se ŠMP a TU při řešení krizových situací.

Školní metodik prevence (ŠMP):

- Koordinuje plán proti šikanování a následně s programem proti šikanování seznámí všechny pedagogické pracovníky,
- Spolupracuje s TU a vedením školy při řešení krizových situací,
- Spolupracuje s okresním metodikem prevence, zdravotnickými zařízeními nebo psychology, Policií ČR, orgány sociálně právní ochrany dětí a mládeže, se SVP Pyramida...
- Podílí se na aktivitách v rámci prevence šikany

Třídní učitelé (TU):

- Na začátku školního roku informují žáky i rodiče, na koho se obrátit při problémech ve škole (TU, ŠMP, výchovný poradce, vedení školy), ale i mimo školu,
- Seznámí na začátku roku žáky i rodiče s programem proti šikanování (třídní schůzky, webové stránky),
- Řeší okamžitě projevy sociálně patologického chování (ve spolupráci se ŠMP a výchovným poradcem),
- V průběhu školního roku diskutují se žáky o slušném chování i pozitivních mezilidských vztazích.

Rodiče:

- V případě podezření na šikanu týkající se nejen jejich dítěte, ale i ostatních spolužáků, informují TU nebo jiného pedagoga, ŠMP, VP nebo přímo vedení školy,
- Spolupracují se školou při řešení problému,
- Vzdělávají se v dané oblasti,
- Spolupracují s PPP či jinými odbornými pracovišti v případě problémů.

3. Aktivita školy v prevenci proti šikaně:

- **Projekt Klimatik - dokončení** (dotační program MŠMT, ve spolupráci se ZŠ Dašice, okr. Pardubice) – vzdělávání pedagogických pracovníků, vychovatelek ŠD, asistentů pedagoga – celkem 12 hod (Prevence šikany, Komunikace a řešení konfliktů, Tvorba pravidel třídy),
- **Projekt Zlepšujeme klima** – navazuje na aktivity projektu Sebepoznáním k bezpečnému klimatu realizovaného v roce 2016/2017. Evaluace ukázala pozitivní přínos při komunikaci v třídních kolektivech a zlepšení postojů k rizikovému chování (dotační program MŠMT, ve spolupráci se ZŠ Dašice, okr. Pardubice) – práce s žákovskými kolektivy,
- Poradenské služby VP a ŠMP, pravidla chování ve Školním řádu,
- Třídní kruhy (1x týdně – 1. stupeň),
- Třídní hodiny (1x měsíčně – 2. stupeň),
- Konzultační hodiny ŠMP a VP (1x týdně),
- Konzultační hodiny školního psychologa,
- Konzultační hodiny všech vyučujících 2. stupně (1x týdně),
- Práce učitelů, případně ŠMP nebo VP s třídním kolektivem
- Tradiční školní akce (Strašidla a duchové ve Studánce, Adventní sobota...),
- Adaptační kurzy – 6. ročník, školní výlety, exkurze...
- Organizace zájmové činnosti ve škole,
- Práce dětského školního parlamentu a žákovského ekotýmu,
- Besedy zaměřené na prevenci – PČR, MP, další subjekty...
- Tematické bloky ve výuce, zaměřené na prevenci rizikového chování (viz. Preventivní program školy)
- Pravidelné vzdělávání ŠMP

4. Charakteristika šikanování

Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání.

Může se realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu. Ta zahrnuje útoky pomocí e-mailů, SMS zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.

Krizový plán

Krizový plán „Co dělat, když...“ je přílohou č. 1 Preventivního programu školy. Obsahuje zcela konkrétní a podrobné postupy při řešení jednotlivých projevů rizikového chování včetně šikany. Dalším dokumentem, který škola využívá je Šikana zaměřená na učitele – krizový plán, který je přílohou č. 3 Preventivního programu.

5. Postupy při řešení šikanování

- Odhalení šikany bývá obtížné. Významnou roli při jejím zjišťování hraje strach, a to nejen strach obětí, ale i pachatelů a dalších účastníků. Strach vytváří obvykle prostředí „solidarity“ agresorů i postižených.
- Účinné a bezpečné vyšetření šikany vychází z kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování. Existuje rozdíl mezi vyšetřováním počátečních a pokročilých stádií šikanování. Jednotlivá stadia jsou blíže popsána v části Stadia šikanování.

Metody vyšetřování šikanování:

- Pro vyšetřování počáteční šikany (se standardní formou) lze doporučit strategii v těchto pěti krocích:
 - Rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a s oběťmi.
 - Nalezení vhodných svědků.
 - Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů).
 - Zajištění ochrany obětí.
 - Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi.
- Pokročilá šikana s neobvyklou formou - výbuch skupinového násilí vůči oběti, tzv. třídního lynčování, vyžaduje následující postup:
 - Překonání šoku pedagogického pracovníka a bezprostřední záchrana oběti.
 - Domluva pedagogických pracovníků na spolupráci a postupu vyšetřování.
 - Zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi.
 - Pokračující pomoc a podpora oběti.
 - Nahlášení policii.
 - Vlastní vyšetřování.
- V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.

Postupy při řešení kyberšikany

Řešení kyberšikany je komplikováno faktem, že často neexistují svědci, že oběť nemusí vždy poznat, že jde již o kyberšikana, faktem, že viník je jen velmi obtížně dohledatelný. Podmínkou účinné pomoci po technické stránce je úzká spolupráce s IT odborníkem. Vlastní řešení pak jde v podobných krocích jako řešení přímé šikany:

Zajistit ochranu oběti:

- Doporučit nereagování na útoky agresora, a to ani přímou odpovědí ani prostřednictvím komentování útoku v odpovědi někomu jinému (například na diskuzních forech, v chatech apod.),
- Doporučit zcela ukončit jakoukoliv komunikaci s útočníkem,
- Doporučit oběti blokaci útočníka (přes poskytovatele služby),
- Doporučit (je-li to pro oběť přijatelné) naprosté odtržení útočníka od možnosti realizovat další útok – tzn. odhlásit se z profilu, změnit telefonní číslo, změnit mailovou adresu apod.,
- Společně s obětí projít všechny možnosti/způsoby, kterými může být dále napadána (kde všude se ve virtuálním světě s agresorem setkává ...).

Zajistit případné důkazy:

- Domluvit se s obětí, aby nějaký čas pořizovala screenshoty,
- Pokusit se od poskytovatele služby zajistit další důkazy

Vyšetřování (je-li k němu dostatek informací):

- Rozhovor s obětí, zjištění detailních informací o průběhu kyberšikany,
- Rozhovor s případnými dalšími svědky (členy stejné diskuzní skupiny, chatovací místnosti apod.),
- Shromáždění dostupných důkazů a svědectví,
- Rozhovor s agresorem (odděleně od oběti) – je-li znám,
- Cílem rozhovoru je agresora s okamžitou platností zastavit,
- Rozhovor s rodiči agresora a navazující výchovné/kázeňské opatření

Informovat rodiče oběti, je-li znám agresor, i rodiče agresora

- Pracovat s rodiči oběti průběžně, dát jim najevo, že škola situaci nebere na lehkou váhu
- Informovat rodiče oběti o zjištěních a závěrech školy
- Nabídnout pomoc a podporu oběti i rodičům – konzultace, odkaz na odbornou péči apod.

6. Výchovní opatření

- Dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků - klinických psychologů, psychoterapeutů nebo psychiatrů.
- Pro potrestání agresorů použít následující běžná výchovná opatření:
 - Napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele
 - Snížení známky z chování
 - Převedení do jiné třídy (se souhlasem zákonného zástupce)
- Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina).
- V mimořádných případech se užijí další opatření:
 - Ředitel školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místně příslušném diagnostickém ústavu.
 - Ředitel školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dítěte k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

7. Spolupráce s rodiči

Pokud rodiče informují školu o podezření na šikanování, je za odborné vyšetření záležitosti zodpovědný ředitel školy. Při nápravě šikanování je potřebná spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce a dalších pedagogických pracovníků, jak s rodinou oběti, tak i s rodinou agresora. Při jednání s rodiči dbají pedagogičtí pracovníci na taktní přístup a zejména na zachování důvěrnosti informací. Je nutné předem informovat rodiče o tom, co dělat v případě, když se dozvědí o šikanování. V případě podezření či jistoty, že je jejich dítěti ubližováno, bezprostředně se obrátí na třídního učitele, školního metodika prevence či ředitele školy.

8. Spolupráce se specializovanými institucemi

- Při předcházení případům šikany a při jejich řešení je důležitá spolupráce vedení školy nebo školského zařízení, školního metodika prevence, výchovného poradce nebo zástupce školy s dalšími institucemi a orgány. Zejména:
 - v resortu školství – s pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry,
 - v resortu zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie,
 - v resortu sociální péče – s oddělením péče o rodinu a děti, s oddělením sociální prevence (možnost vstupovat do každého šetření, jednat s dalšími zainteresovanými stranami, s rodinou),
 - případně s organizacemi specializujícími se na prevenci a řešení šikany.
- Dojde-li k závažnějšímu případu šikanování nebo při podezření, že šikanování naplnilo skutkovou podstatu trestného činu (provinění), ředitel školy nebo školského zařízení oznámí tuto skutečnost Policii ČR.
- Ředitel školy oznámí orgánu sociálně právní ochrany dítěte skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka. Pokud žák spáchá trestný čin (provinění), popř. opakovaně páchá přestupky, ředitel školy zahájí spolupráci s orgány sociálně právní ochrany dítěte bez zbytečného odkladu.

9. Příklady nepřímých a přímých znaků šikanování

a) Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.
- Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpusobovací konflikty nejsou vzácností!

b) Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, štouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

c) Rodiče žáků se doporučuje upozornit zejména na to, aby si všímali těchto možných příznaků šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávilo volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechuť jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno při bedlivější pozornosti pozorovat strach. Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresoři mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objeví výkyvy nálad, zmínky o možné sebevraždě. Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma. Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.)
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma víc, než mělo ve zvyku.

10. Zkrácený popis stadií šikanování (Kolář, 2011)

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích (což může být i školou vytvářené konkurenční prostředí), kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity, například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. Stupňování agrese může být dáno také neřešením předchozí situace.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Třída ví, o koho jde. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou platí mezi ostatními žáky názor - „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Buď jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které pro přehlednost můžeme označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání parastruktury šikany do oficiální školní struktury. Stává se to v případě, kdy iniciátor šikanování je sociometrickou hvězdou. Je žákem s výborným prospěchem, má kultivované chování a ochotně pomáhá pedagogovi plnit jeho úkoly.

Zvláštnosti u psychických šikan

U psychických šikan zůstává princip stadií nezměněn. Nicméně jejich podoba je jiná. V popředí je nepřímá a přímá verbální agrese čili psychické násilí. Často se zraňuje „jen“ slovem a izolací. Rozdíl je pouze v tom, že se nestupňuje násilí fyzické, ale psychické. Krutost psychického násilí si však v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

(Kolář, 2011)

11. Závěr

Naše škola respektuje identitu a individualitu každého svého člena, odmítá násilí a zneužití moci v jakékoli podobě a přiznává riziko výskytu šikany.

Na nastavení bezpečného prostředí a předcházení šikany se podílí celá škola, především rozvíjením protektivních faktorů.

Veškeré informace týkající se šikany žáků nebo pedagogů budeme brát velmi vážně a situaci budeme odborně a bezpečně řešit se všemi důsledky pro agresory.

V Pardubicích 11. 9. 2017

Vypracovala: Mgr. Marcela Patlevičová, metodik prevence

Schválil: Mgr. Filip Patlevič, ředitel školy